

TRANZICIJA NAKLADNIČKIH ARHIVA I NOVI TRENDOVI U ARHIVIRANJU NAKLADNIČKIH SADRŽAJA

Nives Tomašević

Odjel za informacijske znanosti,
Sveučilište u Zadru, Zadar, Hrvatska

KLJUČNE RIJEČI:

tranzicija arhiva, nakladnički arhivi, arhivi nakladničke proizvodnje, devastacija nakladničkih arhiva, topoteka, hibridna tehnologija

SAŽETAK

U radu se analizira privatizacijska tranzicija izdavačkog i tiskarskog sektora započeta devedesetih godina prošlog stoljeća i posljedice njezina intenziviranja zbog tehnoloških izmjena novog milenija. Rezultati nakladničkih i tiskarskih poslovnih prijedora (visoke zalihe, neučinkoviti nakladnički planovi, vlasnička pretvorba nakladničkih poduzeća, integracije, a potom i likvidacije poduzeća) odrazili su se i na strategije vođenja nakladničkih arhiva, ali i na vođenja knjižara kao određenog oblika javnog arhiviranja nakladničkih sadržaja. Suprotno uvriježenoj poslovnoj praksi prisutnoj do devedesetih godina prošlog stoljeća, nakladnički arhivi prestaju biti predmetom skrbi i zaštite, te veliki broj njih doživljava potpuno devastiranje, što je u radu prikazano na primjeru nakladničke kuće Mladost i knjižare Morpurgo u Splitu.

U radu će se istražiti paradoks nakladničkog arhiviranja koji je, s jedne strane, rezultirao gubitkom prakse čuvanja i stvaranja nakladničkih arhiva, a, s druge strane, izgradnjom inoviranih nakladničkih proizvoda koji čine kulturne arhive izgrađene hibridnim tehnologijama. Hibridne nakladničke tehnologije one su koje proizvode nakladničke proizvode istodobnim korištenjem većeg broja poznatih tehnologija (npr. spajanje digitalne i otisnute tehnologije u jednoj publikaciji). Pritom će se pod nakladničkim arhivima razmatrati slučaj nakladničkog poduzeća koje je svojedobno posjedovalo izgrađeni nakladnički arhiv

(poduzeće *Mladost*) i knjižara (knjižara *Morpurgo*), a pod arhivima nakladničke proizvodnje digitalni arhiv Topoteka koji je organiziran s ciljem digitalnog arhiviranja romana *Vilijun* Jasne Horvat te digitalnog arhiviranja rada i djelovanja knjižare *Morpurgo* u Splitu.

Uvod: uloga arhiviranja u nakladništvu

Nakladnička djelatnost presudna je za obrazovanje i kulturu lokalnih zajednica i globalnog društva u cjelini. Kao djelatnost koja organizira proces objavljivanja djela, nakladništvo ima dvije dimenzije: financiranje objavljivanja te distribuciju knjiga¹ – od pripreme rukopisa do prodaje (Rocco, 1998). Uz ove dvije temeljne dimenzije, nakladnik ima i treću – dimenziju oblikovanja kolektivnog pamćenja formaliziranog u objavljenim djelima. Kao i sve druge gospodarske grane, nakladništvo, i s njim povezano tiskarstvo, posjeduju osnovni gospodarski cilj, a to je profit. Međutim, za razliku od drugih djelatnosti, nakladništvo ne podrazumijeva samo proizvodnju nakladničkih proizvoda, nego sadrži i važnu kulturnu ulogu koja je suodgovorna za kulturni identitet zajednice, arhiviranje kulturnog pamćenja te izgradnju dugoročnih kulturnih tekovina.

Osuđen na tržišnu utakmicu, nakladnik je poslovno zainteresiran inovirati svoje proizvode te u tom smislu primjenjuje tehnološke i ekonomske poluge kako bi njegovi nakladnički proizvodi ostvarivali što uspješniji ekonomski efekt. U takvom procesu, uočava se kako nakladnici, unatoč upućenosti u ekonomske i tehnološke doktrine, prolaze kroz vlasničku tranziciju, te time i kroz tranziciju načina poslovanja. Tranzicija nakladništva ima višestruke učinke: raslojavanje nakladnika te opstanak samo najvećih, inoviranje nakladničkih proizvoda, intenziviranje sudjelovanja u tržišnoj utakmici, nedostatak modelskog upravljanja svim segmentima poslovnog procesa. Jedan od zanemarenih segmenata nakladničkog poslovnog procesa čine i nepostojeći, ili postojeći ali devastirani, nakladnički arhivi.

Istodobno, uvjetovano tehnološkim napretkom, pravila arhiviranja pomiču se iz domene tiskanog medija u domenu digitalnog medija te se u nakladničkim poduzećima formiraju digitalni arhivi, ali bez sustavno ujednačenog pravila o obuhvatu i čuvanju arhivske građe. Nakladnici se sve više orijentiraju na promptnu i fleksibilnu opskrbu potrošača informacijama, pri čemu svoje nakladničke proizvode obogaćuju multimedijским rješenjima i snažnom usmjerenošću na inovativnost ponude. Marketinške aktivnosti također se izmještaju iz tiskanih medija u digitalne medije te nakladnici izgrađuju vlastite profile na društvenim mrežama, primjerice na Facebooku, Instagramu, Twitteru, blogove i internetske portale kao svojevrsan oblik samopromidžbe, ali i digitalnog pamćenja. Inovacije doživljavaju i književni tekstovi te se, primjerice, korištenjem QR kodova

1 U ovom radu knjiga je objekt proizvodnje i nositelj informacija.

književni tekst dodatno približava digitalnim kulturnim potrošačima, a tiskana knjiga postaje multimedijaska knjiga otvorena mnogostrukim, ponovljenim čitanjima. Izgradnja digitalnog arhiva *Topoteka Vilijun*, kakav je izgrađen za dugotrajno pamćenje romana *Vilijun* Jasne Horvat, upućuje na posve novi trend u arhiviranju nakladničkog sadržaja, a dio opusa *Ars Horvatiana* na hibridne tehnike kojima književni tekst supostoji i kao subjekt i kao objekt nakladnički oblikovanog materijaliziranja kulturne baštine.

Arhiviranje nakladničkog poslovanja

Višestruka uloga nakladničkog djelovanja kojom je objedinjena nakladnička poslovna funkcija i nakladnička kulturološka funkcija odražava se i u domeni nakladničkog arhiviranja. Nakladnici, naime, svojim nakladničkim proizvodima izgrađuju arhive kulturnih razdoblja i cijelih epoha. Svaki nakladnički proizvod govori o običajima i spoznajama određenog kulturnog razdoblja te se može promatrati kao dio buduće arhivske građe lokalne i kulturne zajednice. S druge strane, nakladnici kao privredni subjekti, istodobno, arhiviraju i vlastito poslovanje te korake u proizvodnji svakog nakladničkog proizvoda. Jedna dimenzija arhiviranja nakladničkog poslovanja ogleda se u čuvanju poslovne dokumentacije u skladu sa zakonskim odredbama, a druga dimenzija arhiviranja nakladničkog poslovanja podrazumijeva pohranjivanje i čuvanje informacija o postupku proizvodnje nakladničkih proizvoda – od predaje rukopisa, uređivanja i lektoriranja, grafičkog oblikovanja, korigiranja oblikovanog nakladničkog proizvoda, pa sve do njegova otiskivanja i distribucije, ponajprije u knjižare i knjižnice koje se razvijaju upravo s jačanjem distribucije nakladničkih proizvoda. Za razliku od knjižara – specijaliziranih trgovina za prodaju knjige, knjižnice su ustanove čija je temeljna djelatnost prikupljanje i čuvanje nakladničkih proizvoda, njihova obrada i katalogiziranje te uslužno ustupanje na korištenje.

U 20. i 21. stoljeću razvile su se napredne tehnologije kojima je omogućeno ostvarivanje iznimno visokog broja nakladničkih proizvoda. Godišnje izvješće Međunarodnog udruženja nakladnika (International Publishers Association, 2016) utvrdilo je kako su 2015. godine u Francuskoj objavljena 1.643 nova naslova na milijun stanovnika, u Ujedinjenom Kraljevstvu 2.710, u Španjolskoj 1.552, u Italiji 1.078, u Finskoj 640, a u BiH 731. S obzirom na to da Hrvatska nije članicom Međunarodnog udruženja nakladnika, navedeni izvor ne posjeduje podatke

u vezi s hrvatskom nakladničkom djelatnosti. Prema prijedlogu *Nacionalne strategije poticanja čitanja za razdoblje od 2017. do 2022.*, čiju je izradu potaknulo Ministarstvo kulture, a na temelju podataka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, 2015. je godine „objavljeno 1.273 nova naslova na milijun stanovnika“, odnosno, uočeno je kako se u Republici Hrvatskoj dogodilo „smanjivanje proizvodnje broja naslova u 2016. kada je izdano oko 26 % naslova manje nego u 2012.“ (Ministarstvo kulture, 2017, str. 6–7). U istom dokumentu Ministarstva kulture stoji kako se u Hrvatskoj

ne izdaje toliko malo naslova te da nedovoljna dostupnost knjige, koja se često navodi kao jedna od ključnih prepreka razvoju čitanja, nije toliko posljedica nedovoljnog broja naslova na tržištu, koliko razmjerno niske kupovne moći građana i drugih čimbenika koji djeluju na dostupnost, primjerice nedovoljne opremljenosti knjižnica knjigama i relativne nedostupnosti knjižnica u nekim područjima Republike Hrvatske (Ministarstvo kulture, 2017, str. 6–7).

Velika proizvodnja knjiga i izrazita dinamičnost nakladničkog tržišta donijela je promjene u pravilima nakladničkog arhiviranja vlastite proizvodnje, ali i promjene u poslovanju knjižnica koje se sve više specijaliziraju i automatiziraju. Hebrang Grgić (2018, str. 158) ističe kako je napredak u proizvodnji knjiga doveo i do suprotnog procesa – svjesnog uništavanja knjiga i do izmjena rada u knjižnicama. Autorica navodi da je

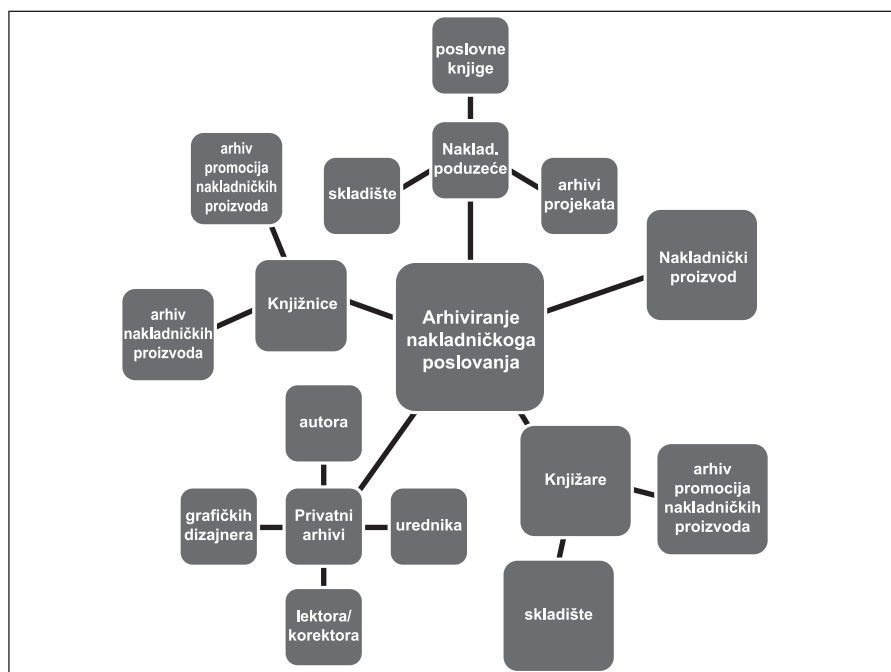
velika proizvodnja knjiga stvorila probleme knjižnicama. Odabir građe, obrada, smještaj i davanje na korištenje zahtijevaju puno više vještina, vremena i prostora. Knjižnice postaju informacijsko-dokumentacijska središta, a zahvaljujući razvoju računala počinju automatizirati svoje poslovanje. Na poslovanje knjižnica utječu i novi formati građe pa nastaju multimedijске knjižnice koje osim tiskane građe, sadrže i zvučne zapise, videozapise, elektroničke zapise, zapise u mikrooblicima (Hebrang Grgić, 2018).

Knjižare, kao mjesta distribucije nakladničkih proizvoda, doživljavaju gubitak specijalizacije i propadanje, a one koje opstaju na tržištu doživljavaju izmjene u dvama smjerovima: izmještanje u velike prodajne centre i prelazak na digitalno poslovanje. Uloga knjižara redovito je povezana s kulturnim pamćenjem odre-

đenog prostora, a poslovna djelatnost povezana je s promocijskim aktivnostima čitanja i nakladničkog poslovanja čije je arhiviranje također usko povezano s arhiviranjem nakladničkih projekata.

Uz nakladnike, knjižare i knjižnice nakladnička je praksa zabilježila kako određeni oblici nakladničkih arhiva postoje i u privatnim arhivima dionika nakladničke djelatnosti. Tu se u prvom redu misli na privatne arhive pisaca, urednika, lektora/korektora i grafičkih dizajnera čija je odlika da nisu organizirani prema jedinstvenom kriteriju i pravilu. Shema arhiviranja nakladničkog poslovanja pokazana je Slikom 1.

Na Slici 1 upućuje se na ključne dionike u arhiviranju nakladničke proizvodnje, a to su:

SLIKA 1. Arhiviranje nakladničkog poslovanja

- a) nakladničko poduzeće: poslovne knjige, arhivi projekata, skladište
- b) nakladnički proizvod
- c) knjižare: arhiv promocija nakladničkih proizvoda, skladište
- d) knjižnice: arhiv nakladničkih proizvoda, arhiv promocija nakladničkih proizvoda
- e) privatni arhivi: autora, urednika, lektora/korektora, grafičkih dizajnera.

Paradoks nakladničkog arhiviranja očituje se u napuštanju prakse vođenja nakladničkih arhiva svojstvene za socijalistički sustav upravljanja nakladničkim poduzećem koja se, unatoč tehnološkom napretku ostvarenom nakon privatiziranja nakladničkih poduzeća, odrazila na zapuštanje ili potpuno devastiranje arhiva o nakladničkim proizvodima ili cjelovitoj proizvodnji unutar nakladničkih poduzeća. Pored navedenog, tranzicija nakladničkih arhiva dovela je do razvijanja privatnih arhiva, odnosno do razvijanja arhiva nakladničkih proizvoda kao novog oblika kulturnog i baštinskog arhiviranja.

U nastavku rada opisuju se dvije vrste arhiviranja povezane s nakladničkim proizvodima. Prva se vrsta odnosi na *nakladnički arhiv* i podrazumijeva arhiviranje poslovanja nakladničkog poduzeća i njegova proizvoda, a opisuje se na primjeru poduzeća *Mladost* i knjižare *Morpurgo*. Druga vrsta arhiviranja odnosi se na *arhive nakladničkog proizvoda* koji nastaju izvan temeljne djelatnosti nakladnika, a prikazat će se na primjeru digitalnog arhiva *Topoteka romana Vilijun* i primjene hibridne nakladničke tehnologije koju odlikuje potencijal arhiviranja raznovrsnih digitalnih sadržaja.

Nakladnički arhivi: *Mladost* i *Morpurgo*

Nakladnički arhivi izgrađuju se unutar nakladničkih poduzeća ovisno o odlukama uprave nakladničkog poduzeća. Jedno od poduzeća koje je posjedovalo arhiv vlastitih proizvoda bilo je i nakladničko-knjižarsko poduzeće *Mladost* koje je poslovalo sa sjedištem u Zagrebu, počevši od 50-ih godina prošlog stoljeća, a zaključno s provođenjem privatizacije koja se dogodila 90-ih godina prošlog stoljeća.² *Mladost* je u svojoj grupaciji bila jedinstvena prema više indikatora: po organizacijskoj složenosti, po programu tržišne ponude, po uspostavljenom marketingu koji se temeljio na tuzemnom i inozemnom poslovanju te sustavnom vođenju arhiva – promocijskih aktivnosti i arhiva vlastitih proizvoda i proizvođača: autora, dizajnera, ilustratora, urednika, suradničkih ustanova i poduzeća. Dio nakladničke produkcije *Mladost* je realizirala u suradnji s jugoslavenskim nakladnicima *Mladinskom knjigom* i *Državnom založbom Slovenije* iz Ljubljane, *Vukom Karadžićem* i *Prosvetom* iz Beograda, *Svjetlosti* iz Sarajeva i dr. Na

2 Poduzeće *Mladost* ostvarivalo je poslovnu suradnju u 35 zemalja svijeta. Do 1989. *Mladost* je zapošljavala 1.815 djelatnika u osam organizacijskih jedinica i jednoj radnoj zajednici, u 90 jedinica prodaje ostvarivala je promet u 17 jugoslavenskih gradova te u predstavništvima sa sjedištima u Frankfurtu i Moskvi. Godišnje se u *Mladosti* tiskalo 307 naslova u ukupnoj nakladi od 2.305.000 primjeraka. *Mladost* je od 1984. godine posjedovala i tiskaru u središtu Zagreba.

policama knjižara *Mladosti* moglo se naći 11.000 naslova beletristike, esejistike, teorije i povijesti književnosti, stručne literature društvenih i prirodnih znanosti, popularno-znanstvene literature, priručne literature, publicistike, luksuznih monografija iz područja umjetnosti i znanosti, tečajeva stranih jezika te časopisa iz raznih područja interesa.

Suradnja s 800 knjižara u širem okruženju bila je poticaj za organiziranje susreta knjižara i stručnih seminara,³ a knjižare *Mladosti* postale su medij kulturnih zbivanja na kojima su se događale premijere, kazališne predstave, filmski festivali, izložbe slika i promocije knjiga. Godišnje se u knjižarama *Mladosti* održavalo 200 predstavljanja novih izdanja vlastite i tuđe naklade te su knjižare *Mladosti* postale organizatorima kulturnih zbivanja u različitim mjestima.

Gotovo 60 % nakladničkog programa *Mladosti* bilo je namijenjeno djeci predškolskog i školskog uzrasta, bilo je prilagođeno stjecanju prvih pojmova i znanja, te za školsku i izvanškolsku lektiru. Taj dio programa proizvodio se organizirano po bibliotekama: *Dijete u igri*, *ABC*, *Vesela družba*, slikovnice *Vihor*, *Korak po korak*, *Otkrivamo svijet*, *Za laku noć*, *Čudesni svijet prirode*, *Moja prva knjiga*, *Veliki istraživači*, *Domaće slikovnice*, *Velike slikovnice*, *Mladost za mlade*, *Vjeverica* i dr.⁴ Svaka od biblioteka brižljivo je arhivirana u svojem pojedinačnom arhivu, a u okviru krovnog arhiva poduzeća *Mladost*. Arhive povezane s proizvodnjom nakladničkih proizvoda vodili su urednici biblioteka, a kartoteke knjižnih naslova i kupaca vodili su knjižari koji su knjige razvrstavali po područjima i upravljali zalihama te nabavom i distribucijom knjiga.

Poseban oblik kulturnog arhiviranja u *Mladosti* bio je časopis *OKO*, dvotjednik za aktualnosti iz umjetnosti i kulture s nakladom od 25.000 primjeraka. Uz teme iz književnosti, kazališta, filma, likovnih umjetnosti, znanosti, tehnike, feljtona i informacija o kulturnim zbivanjima u svijetu, časopis *OKO* donosio je i niz problemskih članaka o aktualnim društvenim zbivanjima, školstvu, sociologiji, intervjuje itd.

Tijekom 80-ih i 90-ih godina prošlog stoljeća, većina nakladničkih kuća prolazi kroz teškoće u poslovanju: gomilaju se zalihe knjiga, programi se pokazuju nedostatno osmišljenima, te počinju prve integracije nelikvidnih poduzeća s onim poduzećima koja ostvaruju dobit. Vlasnička pretvorba iz 90-ih godina prošlog stoljeća uvjetovala je i transformaciju *Mladosti* nakon koje je poduzeće postupno posve likvidirano. Uz gubitak poslovnih resursa, trajno su devastirani nakladnič-

3 Na susretima i seminarima u deset je godina 17 puta sudjelovalo 2.050 knjižarskih radnika. *Mladost* je bila pokroviteljem smjera knjižarstva organiziranom u Centru za obrazovanje u kulturi u Zagrebu.

4 Uz navedene, u prestižne biblioteke ubrajale su se i sljedeće: *Zlatno slovo*, *Jelen*, *Izvor*, *Hrvatski romani*, *Suvremeni pisci*, *Eseji*, *Izabrana i sabrana djela*, *Odabrani romani*, *Cijeli svijet*, *Orion*.

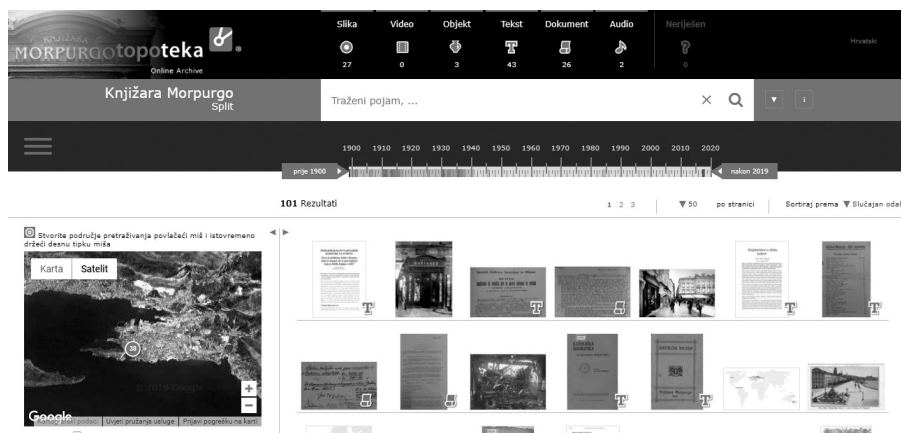
ki arhivi koje je *Mladost* uspješno vodila.

Srodno *Mladosti*, nakladničkom i knjižarskom poduzeću, splitska knjižara *Morpurgo* svojim je djelovanjem arhivirala nakladničke proizvode i njihova predstavljanja te čitav kulturni amblem grada Splita i okolice. Knjižaru *Morpurgo* osnovao je 1860. godine Vid Morpurgo, poznati splitski preporoditelj, bibliograf, kulturni i privredni djelatnik. Knjižara je u vlasništvu obitelji Morpurgo djelovala do smrti Eugena Morpurga koji je stradao je u Drugom svjetskom ratu te je knjižarsku djelatnost preuzeo zaposlenik i opunomoćenik Hilarije Perić. Novi voditelj knjižarom upravlja do konfiskacije imovine 1947. godine kada knjižara nastavlja djelovati pod imenom *Luka Botić*. Nakon Domovinskog rata knjižara je privatizirana, a posljednji vlasnik bio je Algoritam. Kraha knjižarskog lanca Algoritam 2017. godine dovodi do zatvaranja knjižare te propadanja arhivskog fonda.

Knjižara je tijekom cijelog svojeg poslovnog razdoblja imala razvijenu mrežu domaćih i stranih dobavljača koja je uključivala velik broj nakladnika, knjižara, tiskara, društava i pojedinaca (Topić, 2017). Njezina bogata i raznolika ponuda te nakladnička djelatnost, korespondirala je s društvenim, gospodarskim i kulturnim prilikama u Splitu i Dalmaciji. Odražavala je europska literarna strujanja, kulturnu i političku orijentaciju vlasnika knjižare, ali i potrebe onodobne čitateljske publike. Knjižara je imala i razvijen sustav oglašavanja kao što su oglasi u novinama, časopisima, knjigama, prodajni katalozi, cjenici, izloge knjiga, te uspješnu komunikaciju s kupcima različitih kategorija. Sve navedeno ostvarivalo se sustavnim arhiviranjem poslovnih i promocijskih aktivnosti. Takva je djelatnost u isto vrijeme doprinosila izgradnji kulturnih sadržaja.

Arhiv knjižarskog poduzeća: Topoteka Knjižara *Morpurgo*

Topoteka *Knjižara Morpurgo* (Slika 2) javnosti otvara na korištenje i uvid arhivsku građu objavljenu u znanstvenoj monografiji Nade Topić (2017) *Knjižara Morpurgo u Splitu (1860. – 1947.) i razvoj kulture čitanja*. Riječ je o dokumentima povezanim s poslovanjem kulture splitske knjižare za vrijeme dok je bila u vlasništvu obitelji Morpurgo. Knjižaru je utemeljio splitski preporoditelj i poduzetnik Vid Morpurgo (1838. – 1911.) te su sadržaji Topoteke *Knjižara Morpurgo* arhivska, muzejska i knjižnična građa povezana s poslovanjem *Knjižare Morpurgo*. Najveći dio arhivske građe čuva se u Državnom arhivu u Splitu, a uključuje korespondenciju (poslovno dopisivanje knjižare, prijepise poslovnih pisama, narudžbe kupaca, račune dobavljača, službeno dopisivanje s knjižarskim

SLIKA 2. Topoteka Knjižara *Morpurgo*

organizacijama), prikaze troškova za nabavu knjiga te odluke i naredbe ureda lokalne, regionalne i državne vlasti (fond HR-DAST-94 Obitelj Morpurgo). Manji dio arhivske građe čuva se u Muzeju grada Splita, a obuhvaća prodajne kataloge knjižare, izdanja knjižare te pretplatničku listu koju je Vid Morpurgo prikupljao za *Il Nazionale (Narodni list)*, te u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (korespondencija Vida Morpurga, R6491 b, R6491 c, R4610 b). U Zbirci namještaja Muzeja grada Splita sačuvan je i jedan od drvenih ostakljenih izloga knjižare s kraja 19., odnosno početka 20. stoljeća (Zbirka namještaja, HR-MGS 4335). Izdanja knjižare, osim u Muzeju grada Splita, čuvaju se u nizu hrvatskih i stranih knjižnica (Sveučilišnoj knjižnici u Splitu, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, Gradskoj knjižnici Marko Marulić u Splitu, Knjižnici Bogoslovnoga fakulteta u Splitu, Muzej arheoloških spomenika u Splitu, Knjižnici Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Nacionalnoj knjižnici Austrije itd.). Najveći dio sačuvane građe pisan je talijanskim i hrvatskim jezikom, a vrlo mali dio poslovne korespondencije sa stranim dobavljačima pisan je francuskim, njemačkim, engleskim i španjolskim jezikom.

Topoteka Knjižara *Morpurgo* obuhvaća sve segmente poslovanja knjižare: vlasnike knjižare, tiskarsku i izdavačku djelatnost, knjižarsku ponudu, cijene knjiga, sustav pretplate i naručivanja, potražnju i strukturu kupaca, dobavljačku mrežu, knjižarsku promidžbu, odnos vlasti prema knjižarskom poslovanju te druge specifičnosti poslovanja. Topoteka Knjižara *Morpurgo* sadrži materijale korištene u istraživanju prikazanom u knjizi, ali i medijske objave kojima je popraćeno objavljivanje knjige koje je koincidiralo sa zatvaranjem Knjižare Morpurgo u lipnju 2017. godine.

Arhivi nakladničkog proizvoda: Topoteka Vilijun – digitalni arhiv romana Vilijun

Kako navodi Lemić (2016, str. 107–109) suvremeni se javni arhivi smatraju informacijskim i uslužnim ustanovama koji su dostupni širim segmentima društva, aktivno sudjeluju u kulturnom životu i oblikovanju identiteta zajednice, otvoreni su za raznovrsna istraživanja i razvijaju partnerske odnose sa stvarateljima gradiva i korisnicima. Također su aktivni dionici kulturnih, znanstvenih i društvenih zbivanja i djeluju kao dio šire mreže edukacijskih i kulturnih institucija koje nastoje obrazovati društvo i evocirati zajedničku baštinu. U skladu s tim aktivnosti arhiva sve su više usmjerene i na digitalizaciju i širenje dostupnosti arhivskih izvora te na njihovo povezivanje s drugim informacijskim izvorima u cilju stvaranja zajedničkih korisničkih sadržaja i mreža kulturne baštine. Većina tekućih projekata, od područja kulture, znanosti i obrazovanja do razvoja svih sastavnica informacijskog društva, zasniva se na konceptu dostupnosti izvora, informacija i usluga svima, razvijanju i poboljšanju pristupa digitalnim i mrežnim informacijskim izvorima te razvoju informacijskih portala, baza podataka i e-servisa.

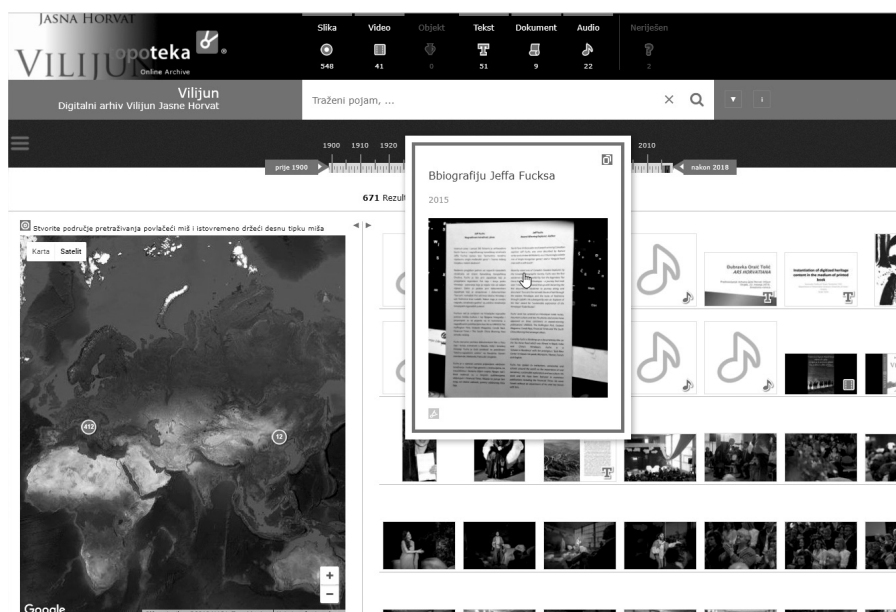
Digitalna platforma *Topoteka* izgrađena je u okviru kreativne mreže arhiva i korisnika unutar projekta *co:op – Community as opportunity: the Creative Users' and Archives' Network*⁵, a temelji se na povezivanju stvaratelja arhivskog gradiva s ustanovama koje ga čuvaju, odnosno povezivanju baštinskih ustanova sa zajednicama u kojima djeluju. Suradnja se provodi organizacijom javnih programa (povijesnih predavanja, radionica i drugih vrsta događanja) u interakciji s lokalnim ustanovama i pojedincima koji posjeduju arhivsko gradivo s ciljem stvaranja mrežnog arhiva lokalne povijesti i/ili teme. Za to je razvijena digitalna platforma *Topoteka (Topotheque)* koja na jednostavan način omogućuje digitalizaciju i objavljivanje raznovrsnih povijesnih izvora (fotografija, dokumenata, tiskovina, audiovizualnih zapisa) i korištenje interaktivnih IT alata za njihovo opisivanje,

5 Međunarodni projekt koji financira *Creative Europe* okuplja 17 arhivskih i znanstvenih ustanova iz 11 europskih zemalja s ciljem jačanja transnacionalne suradnje između ustanova i korisničkih skupina. Projekt *co:op* započeo je 2014. i uz partnere na projektu: Arhiv države Hessen u Marburgu, ICARUS, Nacionalni arhiv Mađarske, Gradski arhiv Budimpešte, Nacionalni arhiv Republike Češke, Hrvatski državni arhiv, Švedski nacionalni arhiv, Finski nacionalni arhiv, Nacionalni arhiv Estonije, Generalni direktorat arhiva u Münchenu, Arhiv biskupije St. Pölten, Povijesni crkveni arhiv u Biscayu, Sveučilište Complutense u Madridu, Sveučilište Federico II. u Napulju, Sveučilište u Grazu, Sveučilište u Kölnu i Balkanski institut SANU, okuplja i više od 40 pridruženih partnera diljem Europe. Projekt *co:op* nadogradnja je i produžetak aktivnosti međunarodnog projekta *ENArC (European Network on Archival Cooperation)* koji se odvijao u razdoblju 2010. – 2014. s ciljem podizanja svijesti o značenju i uključivanju arhivske baštine središnje i jugoistočne Europe u suvremene europske mreže pisane kulturne baštine te jačanja arhivske suradnje diljem Europe. Popis partnera dostupan je na: <https://coop.hypotheses.org/category/project-partners>.

predstavljanje i pretraživanje. Platformu *Topoteka* održava ICARUS, a partneri u okviru *co:op* projekta, članovi su ICARUS-a, ali i svi drugi zainteresirani koji promiču korištenje *Topoteke* u izgradnji lokalnih arhiva pri njihovu okupljanju gradiva, sjećanja i znanja koje je razjedinjeno u raznovrsnim privatnim, lokalnim i drugim zaboravljenim izvorima.

U okviru takvih projekata proširenja aktivnosti i doživljaja arhiva, mogu se smatrati i *arhivi nakladničkog proizvoda* koji podrazumijevaju javno dostupan tekst ili platformu čiji sadržaj posjeduje relevantne informacije o nakladničkom proizvodu.

Topoteka pametnog romana *Vilijun* autorice Jasne Horvat (2016) otvorena je za javnost 20. lipnja 2017. (Slika 3). Riječ je o privatnoj zbirci u kojoj autorica teksta oglašava arhivsku građu koja je razvrstana u nekoliko kategorija:

SLIKA 3. Topoteka romana *Vilijun*

1. dijelovi teksta
2. ilustracije u romanu
3. snimke predstavljanja
4. fotografije s predstavljanja
5. medijski tekstovi
6. književno-teorijska recepcija

7. gostovanja na sajmovima knjiga: Pekinški sajam, Interliber, inauguracijski EU-Kina književni sajam u Pekingu i Chengduu
8. snimke proba praizvedbe predstave romana *Vilijun*
9. snimka praizvedbe predstave romana *Vilijun*
10. intervju autorice.

Vilijun je kritika označila prvim QR romanom, odnosno prvim pametnim romanom čije očitavanje zahtijeva uporabu pametnog telefona. U anotaciji romana Naklade *Ljevak* (2016) stoji sljedeće:

Protagonisti *Vilijuna* su Marko Polo i Kublaj kan u godini njihova rastanka. Marko Polo pripovijeda Kublaj kanu o gradovima na Putu svile, a Kublaj kan sa zanimanjem sluša Marka Pola kako bi odlučio hoće li mu dopustiti povratak u domovinu. Spoj je to dvaju nomada i dviju kultura unutar kojih Marko Polo opisuje i brojne druge kulture s kojima se susretao i upoznao na Putu svile. Roman je to o nomadizmu – misaonom i putničkom, ali i o povjerenju, prijateljstvu i odanosti.

Topoteka *Vilijun* novi je iskorak u interaktivnosti teksta koji omogućuje papirnatu i mrežno putovanje postajama Puta svile. S obzirom na to da je Topoteka *Vilijun* digitalni arhiv romana koji je ujedno i prenositelj baštinskog pamćenja može se označiti dvostrukim arhivom ili arhivom u književnom arhivu. Topoteka *Vilijun* po mnogo je čemu jedinstveni arhiv – čuva raznovrsno arhivsko gradivo (predstavljanja, predstave, novinski članci, nastupi na sajmovima knjiga, tematski razgovori, publicirana kulturna i književna kritika, znanstveni radovi) koje dokumentira život književnog teksta, sastoji se od svih vrsta medija (fotografije, dokumenti, audiovizualni zapisi i dr.) i obuhvaća već nastale, ali i još nestvorene dokumente za koje ne znamo kada će biti kreirani, kakvi će biti i kakve ideje će ih pokrenuti. Živi, bezvremenski javni arhiv koji temom i životom romana *Vilijun* povezuje priču i likove, čitatelje, znanstvenike, umjetnike, korisnike i sve one čiji se putovi u nekom trenutku s njima spoje. Topoteka *Vilijun* arhiv je informacijskog globalnog društva 21. stoljeća te je ujedno i novi oblik promoviranja baštinskih tema te samog romana kao proizvoda kreativne industrije.

Pametni tekstovi i proširivanje književne stvarnosti

Objavljivanjem prvog pametnog romana *Vilijun* 2016. godine Jasna Horvat postala je rodonačelnicom *pametne književnosti* u Hrvatskoj. Uvođenjem QR kodova⁶ u svoje prozne tekstove *Vilijun* (Horvat, 2016) i *Atanor* (Horvat, 2017) ostvarila je proširivanje književnog doživljaja, a u znanstveno-umjetničkim publikacijama (*Ars Andizetum* – suautorstvo Horvat, Mijoč i Zrnić, 2018.) spajanje znanstveno-teorijskog istraživanja i umjetničkog izričaja (Slika 4).

SLIKA 4. Naslovnice publikacija; izvori Naklada Ljevak i Institut Andizet

QR kodovi primijenjeni u svim trima navedenim publikacijama strojno su čitljivi jednako kao što su i strojno generirani na način da je u njihovim likovnim rješenjima pohranjena (kriptirana) informacija. Kriptirana informacija jednako se jednostavno generira i dekriptira, a za njihovo kriptiranje/dekriptiranje postoji veliki izbor besplatnih aplikacija, primjerice *QR Code Generator*. Jednostavnost očitavanja QR kodova povezana je ipak s jednom pretpostavkom: čitatelju je potreban odgovarajući uređaj (npr. pametni telefon – odnosno telefon koji posjeduje pristup internetu i aplikaciju za očitavanje QR kodova). Srodno pametnim telefonima kojima se QR kodovi očitavaju, romani s ugrađenim kriptiranim kodovima nazivaju se pametni, kodirani ili QR romani, odnosno, romani brzog odgovora. Roman *Vilijun* kao prvi hrvatski kodirani roman, uvođenjem QR kodova u književni tekst ostvario je sljedeće *novume*:

6 QR kod potječe od engleske skraćenice za *quick response* (code) kojom se označuju strojno proizvedene i strojno čitljive oznake ispunjene informacijskim sadržajem (mrežnom poveznicom, osobnim podacima s posjetnice, tekstualnim ili brojčanim zapisom, fotografijom i sl.).

- a) tekstualna multimedijalnost (knjiga pomoću QR kodova govori, svira, pjeva)
- b) digitalna autoreferencijalnost (QR kodovi s poveznicama na autoričine prethodno objavljene tekstove, intervjue, snimke TV emisija, autorsko mrežno mjesto)
- c) autorska multimedijalnost (QR kodovi s poveznicama na autoričin film o romanu *Vilijun* ostvaren u suradnji s Institutom *Andizet*, a kojem se može pristupiti putem Youtubea:
- d) <https://www.youtube.com/watch?v=No7XtsECGS8>, (Slika 5)

Stipe Gugić čita pjesmu o imenima gradova na Putu svile

SLIKA 5. QR kod s primjerom autorske multimedijalnosti; preuzeto iz romana *Vilijun* (Horvat, 2016, str. 122)

- e) digitalna biblioteka s potpisom autora (QR kodovi su poveznice na sadržaje koje autor preporučuje za usvajanje i time čitatelja potiče na proširivanje književne stvarnosti)
- f) čitateljska proaktivnost (učitavanjem QR kodova čitatelji aktivno sudjeluju u proširivanju vlastite književne stvarnosti)
- e) izmjenjivost otisnutog teksta, tj. dovršetak knjige nakon što je otisnuta (QR kodovi s poveznicama na videosnimke s predstavljanja *Vilijuna* u Osijeku snimljeni su nakon što je knjiga otisnuta i predstavljena, te je knjiga konačno dovršena nakon što su svi QR kodovi ispunjeni informacijama, tj. sadržajem)
- g) konvergiranje tiskanog i digitalnog medija.

U prve dvije godine svojeg života na tržištu knjige, roman *Vilijun* u nekoliko je

navrata predstavljen kineskom čitateljskom tijelu – na Sajmu knjige u Pekingu i Kineskom izložbenom prostoru na Interliberu 2016. te u okviru inauguracijskog EU-Kina književnog festivala održanog u Pekingu i Chengdu 2017. Specifičan način predstavljanja (i povezivanja) hrvatske kulturne prošlosti s kineskom kulturom uočen je i u diplomskom radu Kristine Kerner (2017, str. 40):

Roman *Vilijun* interaktivni je hipertekstualni roman koji se bavi Mar-
kom Polom i mongolskim carem Kublaj-kanom. Roman [je odabran
jer] opisuje mnoge kulture s kojima se glavni lik susretao i upoznavao
na svojim putovanjima. Glavni lik pripovijeda o Kraljevstvu Hrvatskom,
njegovim vrijednostima, imenu Hrvat i čuvenom Putu svile te se smatra
da ovaj književni tekst može postati kulturološka iskaznica Hrvatske.

Ovaj roman predstavljen je na 23. izdanju Pekinškog sajma knjiga na kojem su sudjelovali predstavnici Kine i 16 zemalja srednje i istočne Europe (usp. Vekić, 2016). Kako bi pobudila zanimanje domaće i kineske javnosti, autorica je sa svrhom interaktivnosti u roman ugradila kodove brzog odgovora, tj. QR kodove koji upućuju na internetske stranice te donose pregršt dodatnog sadržaja i čine tekst interaktivnim. Roman doprinosi kulturnom upoznavanju i razumijevanju te bi redizajniranje u knjigu-suvenir moglo zaživjeti kao kulturna i interaktivna hrvatska osobna iskaznica.

Mogućnost poistovjećivanja romana *Vilijun* s kulturološkom iskaznicom Hrvatske, kako navodi Kerner (2017, str. 40), dopušta zaključiti kako „opus *Ars Horvatiana* svojim pristupima inovira književne postupke, ali i uloge književnih tekstova“.

Milica Lukić (2017, str. 347) u pogovoru romanu *Atanor* uočava sljedeće:

Slično navedenomu komuniciraju s izvanknjiževnom zbiljom – postvarujući se kao intermedijalni – i ostali Horvatićini romani, napose dva koja prethode *Atanoru* – *Alikvot* i *Vilijun*. Potonji je razinu svoje obavijesnosti i izvankorične komunikacije produbio do neslućenih razmjera preko u svoju strukturu ugrađenih, a u *Atanoru* uporabom potvrđenih, QR kodova. Tim je kodovima J. Horvat izgradila kniferovske meandre između virtualnoga i stvarnoga svijeta; između nestalnoga i stalnoga – mrtvoga slova na papiru i žive knjige, svijeta u kojemu sve supostoji i u svakome se trenutku mijenja – etablirajući jedinstven popularizacijski simpozij kreativne i kulturne industrije u

Republici Hrvatskoj Kreativnu riznicu 2016. utemeljen godinu dana prije (2015.). Upravo je *Vilijun* rođen iz mehanizma povratne sprege koji se razvio zbog poticaja iz izvanknjiževne stvarnosti – gospodarskih odnosa Republike Hrvatske i Kine, pa je onda intertekstualno posegnuo za sastavnicama opus magnum horvatianum – točnije romanima *Vilikon* i *Alikvot* – kako bi se iz vlastita (sustavskog i mrežnog) izvora napojio životodajnom energijom.⁷

Proširivanje uloge i zadaće književnih tekstova očituje se, dakle, i u drugom pametnom romanu Jasne Horvat – u *Atanoru*, izvedenom „korištenjem periodnog sustava elemenata kao strukturalne i tematsko-motivske matrice romana“ (Kos-Lajtman, 2017, str. 211). Periodni sustav elemenata u *Atanoru* svojevrsan je komunikacijski okvir te je ujedno i ključ za razumijevanje primijenjenog koncepta i motiviranosti likova unutar njega. Buljubašić komentira:

Preuzimajući periodni sustav elemenata za koncept i programsku temu romana, autorica potvrđuje dosadašnje kritičarske i znanstvene natpise o sustavnom promišljanju književnosti na tragu poetičke i teorijske misli skupine Oulipo te njezinih srodnika. Premda Jasna Horvat formalno ne pripada skupini Oulipo, iz rakursa oulipovske prakse te književnosti ograničenja o njoj se može govoriti kao jedinoj hrvatskoj oulipovki. Autorica je to koja ne samo da konceptualizira romane ograničenjima već ih, kao i oulipovci, autoanalizira objavljivanjem tumačenja svoje poetike, prvotno *Manifestom aksiomatske književnosti*, a zatim i kroz svoja znanstvena i znanstveno-popularna izlaganja. Prenamjenjivanjem strukture periodnoga sustava iz znanstvenoga diskursa u tekstualno ograničenje koje će generirati književnu priču, autorica je savršeni poredak kemijskih elemenata u novome romanu *Atanoru* usustavila kao pripovjednu nit u kojoj kemijska svojstva psihogramski i sociogramski određuju likove teksta te izgrađuju ontogramski plan njihovih umrežavanja.“ (Buljubašić, 2017, str. 79).

Uz periodni sustav kao konstrukcijski okvir, druga je ključna odrednica romana *Atanor* korištenje rubnica za dodatna (paratekstualna) informiranja čitatelja te QR kodova za proširivanje književne stvarnosti.

7 Vidjeti i Horvat, 2012, 2014, 2017.

Ovo je, dakle, već drugi hrvatski QR roman, što nije samo fenomenologija zanimljiva za ovaj konkretan opus, nego pojava koja zaslužuje dublje teorijsko promišljanje o transformacijama književnog teksta u suvremenom dobu – kako u elektronički hipertekst, što je pojava koju već više desetljeća možemo pratiti na sceni sveukupne svjetske književnosti, tako i u ovakve vrste hibridnih diskursa (tzv. protohipertekstova ostvarenih u mediju klasične tiskane knjige) koji svjedoče o tome da smjer interakcije može ići i u obrnutom pravcu. Drugim riječima, ovi diskursi svjedoče o tome da književnost suvremenog doba nije nužno orijentirana izmještanju iz svog matičnog, tiskanog konteksta u kontekst suvremenih medija, prije svega interneta, nego da proces može imati i suprotan smjer – da se internet može ‘uvesti’ u klasičnu, papirnu knjigu. Nadalje, od paratekstualnih dijelova u *Atanoru*, slično kao i u autoričinu romanu *Auron*, nalazimo i grafičko-metodološku organizaciju stranica principom straničnih rubnica koje su i vizualno i funkcionalno odijeljene od glavnoga teksta. U slučaju *Atanora* napravljena je i dodatna diferencijacija na lijeve i desne margine gdje lijeve sadrže različite, uglavnom znanstvene informacije o kemijskim spojevima i kemiji općenito (u vidu citatnosti brojnih znanstvenih ili znanstvenopopularnih autoriteta), dok desna simulira princip izbornika u elektroničkom hipertekstu, pokazujući čitatelju (zatamnjenjem i strelicom, kako smo to navikli kod računalne tehnologije) u svakom trenutku čitanja, tj. na svakoj pojedinoj stranici, na kojem se mjestu knjige nalazi u odnosu na njezinu cjelokupnu strukturu. Takva organizacija teksta, kao i svijest o polifunkcionalnoj prirodi teksta, u djelima Jasne Horvat prepoznata je u znanosti već ranije (tzv. roman udžbenik, Kos-Lajtman: *Poetika oblika*), a u ovom se slučaju radi još i o dodatnom (vizualnom i grafičkom) približavanju tiskanog teksta načinu funkcioniranja elektroničkog hiperteksta.“ (Kos-Lajtman, 2017, str. 212; vidjeti i Kos-Lajtman 2016a, 2016b).

Skлонost proizvodnji vlastitih digitalnih sadržaja koji se putem QR kodova ugrađuju u književni tekst, Jasna Horvat u romanu *Atanor* ograničila je u dva smjerovima: a) QR kodovi u pravilu su audiovizualnog karaktera, b) vlastiti audiovizualni sadržaji proizvedeni u Institutu *Andizet* postavljeni su na *vimeo* – platformu koja dopušta izmjene jednom postavljenih sadržaja. Pretpostavi li se kako je platforma *vimeo* izabrana upravo s nakanom budućih izmjena jednom

postavljenih sadržaja u književni tekst otisnute knjige, nameće se zaključak kako Jasna Horvat otvara mogućnost izgradnje tiskane knjige s neograničenim brojem konačnih izmjena.

Za istaknuti je temeljnu razliku između digitalne knjige i pametne knjige. Premda se obje knjige koriste digitalnom tehnologijom za vlastito očitavanje, pametna knjiga (za razliku od digitalne) čitatelju omogućuje istodobno korištenje i tiskanog i digitalnog medija. Naime, čitatelj pri očitavanju QR koda i učitavanju kriptiranog sadržaja na zaslonu pametnog telefona istodobno pred sobom ima otisnut medij (tiskanu knjigu). Drugim riječima, pametna knjiga dopušta istodobno boravljenje i u digitalnom i u otisnutom sadržaju. Formula za ostvarivanje istodobnog korištenja digitalnog i otisnutog sadržaja nalazi se u konvergiranju digitalnog i otisnutog medija koje je omogućilo otiskivanje QR kodova u okviru književnog (ili nekoga drugog) teksta.

Posljednja pametna knjiga s potpisom Jasne Horvat, i suautorica Josipe Mijoč i Ane Zrnić (2018) znanstveno je istraživačka studija *Ars Andizetum* objavljena u trima inačicama: a) otvorena dvojezična (hrvatsko-engleska) publikacija, b) digitalna hrvatska publikacija i c) digitalna engleska publikacija. Sve tri publikacije otvorenog su pristupa, besplatne su, ocijenjene trima znanstvenim recenzijama te su istodobno i umjetničkog i znanstvenog izričaja. Na početnim stranicama *Ars Andizetum* autorice opisuju riznicom projekata kreativne industrije Instituta *Andizet* te vlastito umijeće posvećuju umnicima i umjetnicima koji od močvare stvaraju tlo pogodno za život i rast. Uz to što jasno pokazuju kako ovom publikacijom analiziraju vlastiti doprinos projektima kreativne industrije, autorice mijenjaju uvriježeni termin kulturne i kreativne industrije u *kreativna industrija* te donose redefinirano uspostavljene termine industrije u nastanku: „Kreativna industrija podrazumijeva proizvodnju zaštićenu autorskim pravima, a obuhvaćenu projektima koji stvaraju (ne)materijalne proizvode i usluge namijenjene razmjeni na tržištu.“ (Horvat, Mijoč i Zrnić, 2018, str. 14) Publikacija je premešana QR kodovima čije autorstvo potpisuje Institut *Andizet*, a rezultati opisanih projekata upućuju kako autorice inzistiraju na nekoliko ključnih odrednica:

- a) otvoreni pristup i besplatno ustupanje objavljena sadržaja,
- b) brzina i neovisnost objavljivanja,
- c) dvojezičnost te time i otvorenost/dostupnost globalnoj zajednici,
- d) konvergiranje:
 - tiskanoga i digitalnoga medija (QR kodovima) i

- znanstvenog, stručnoga i umjetničkoga izričaja,⁸
- e) teorijsko i praktično propitivanje kreativne industrije,
- f) izrada vlastitih digitalnih sadržaja koji priloženi otisnutomu mediju u obliku QR kodova predstavljaju svojevrstan digitalni arhiv,
- g) oglašavanje publikacije u znanstvenim bazama podataka (*Hrvatska znanstvena bibliografija*).

Otvoreni pristup i samostalno financiranje dvojezične publikacije upućuju i na ključni problem suvremenog, tradicionalnog nakladništva koji se ponajprije veže s postupkom ostvarivanja potpora u nakladničkom procesu (neovisno je li riječ o umjetničkoj ili znanstvenoj publikaciji), ugovornom ustupanju autorskih prava nakladnicima te dugotrajnom procesu oblikovanja i objavljivanja autorskih tekstova. Neovisnost autorske prakse autorice propituju i u prezentiranju projekata opisanih u *Arsu Andizetumu*, ali ne odustaju od znanstvene vjerodostojnosti, nego je potvrđuju trima neovisnim znanstvenim recenzijama.

Zaključno

Tijekom 90-ih godina prošlog stoljeća u Hrvatskoj se dogodila tranzicija nakladničkih poduzeća iz poduzeća koja posluju potpomognuta državnim potporama u privatna poduzeća čija je uspješnost ovisna o opstanku na tržištu. Takva privatizacijska pretvorba rezultirala je i tranzicijom načina nakladničkog arhiviranja. Premda su nakladnička poduzeća proizvođači nakladničkih proizvoda, u arhiviranje nakladničke proizvodnje uključen je veći broj različitih dionika: a) nakladničko poduzeće (poslovne knjige, arhivi projekata, skladište), b) nakladnički proizvod, c) knjižare (arhivi promocija nakladničkih proizvoda, skladište), d) knjižnice (arhiv nakladničkih proizvoda, arhiv promocija nakladničkih proizvoda), e) privatni arhivi (autora, urednika, lektora/korektora, grafičkih dizajnera).

Tranzicija nakladničkog poslovanja odrazila se i na postupke nakladničkog arhiviranja gdje su donedavno ključnu ulogu nakladnika kao arhivara vlastitih projekata postupno preuzeli drugi dionici – ponajprije knjižnice i privatni arhivi (koji mogu biti i javnima kakvim je primjerom projekt *Topoteka*) te sami nakladnički proizvodi. Svi navedeni dugoročno doprinose *arhiviranju naklad-*

8 Publikacija sadrži dvije poeme Jasne Horvat, ali i cijeli niz znanstvenih i umjetničkih ostvarenja koje potpisuju suautorice Josipa Mijoč, Ana Zrnić, Dora Radl-Ćučić i drugi članovi Instituta Andizet.

ničkog proizvoda, a primjeri koji reprezentiraju takve pokušaje izvan knjižnica kao relevantnih arhivara, reprezentirani su primjerima kakav čine digitalni arhiv *Topoteka romana Vilijun* te kodirani dio opusa *Ars Horvatica* (romani *Vilijun* i *Atanor* te znanstvenoistraživačka studija *Ars Andizetum* objavljena u suautorstvu s Josipom Mijoč i Anom Zrnić). Na navedenim primjerima uočeno je kako se primjenom hibridnih nakladničkih tehnologija, kojima se postiže konvergiranje tiskanog i digitalnog medija, ostvaruje i arhiviranje nakladničkih proizvoda unutar vlastitog medija. Naime, uporabom QR kodova moguće je ostvariti nakladničke proizvode koji se u potpunosti dovršavaju (i mijenjanju) nakon otiskivanja jer se digitalni sadržaji kriptirani u QR kodovima mogu: a) mijenjati nakon što je nakladnički proizvod otisnut, b) rabiti kao (digitalni) arhiv nakladničkog proizvoda.

Premda je nakladnicima kao privrednim subjektima ostavljena sloboda izbora modela kojim će organizirati svoju proizvodnju, pa tako i arhive o nakladničkim proizvodima (*Topoteka Vilijun*) ili o nakladničkim i knjižarskim poduzećima (*Topoteka Knjižare Morpurgo*), primjena novih tehnologija otvara pitanja budućih nakladničkih arhiva i sustavnog upravljanja procesima u suvremenom nakladništvu.

LITERATURA

- BULJUBAŠIĆ, I. (2017). Kozmička peć kao metafora života. *Hrvatska revija: časopis Matice hrvatske*, 17 (2), 79–80.
- co:op–Community as Oportunity: Creative Archives' and Users' Network, <https://coop-project.eu/> (10-01-2019).
- HEBRANG GRGIĆ, I. (2018). *Kratka povijest knjižnica i nakladnika: s kodovima i aplikacijom*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- HORVAT, J. (2012). *Vilikon*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- HORVAT, J. (2014). *Alikvot*. Zagreb: Algoritam.
- HORVAT, J. (2016). *Vilijun*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- HORVAT, J. (2017). *Atanor*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- HORVAT, J., MIJOČ, J. i ZRNIĆ, A. (2018). *Ars Andizetum: riznica projekata kreativne industrije Instituta Andizet*. Osijek: Andizet – Institut za znanstvena i umjetnička istraživanja u kreativnoj industriji.
- Hrvatska znanstvena bibliografija*, <https://www.bib.irb.hr/935556> (14-05-2018).

- ICARUS – International Centre for Archival Research, <https://icar-us.eu/en/> (17-12-2018).
- ICARUS Hrvatska, <https://icar-us.eu/english-icarus-hrvatska/> (14-05-2018).
- Institut *Andizet*, <https://www.andizet.hr/> (14-05-2018).
- International Publishers Association. (2016). *IPA Annual Report 2015-2016*, <https://internationalpublishers.org/images/aa-content/ipa-reports/ipa-annual-report-2015-2016/ipa-annual-report-2015-2016.pdf> (14-05-2018).
- KERNER, K. (2017). *Knjiga kao kulturni suvenir: Diplomski rad*. Sveučilište u Zadru, Odjel za informacijske znanosti.
- KOS-LAJTMAN, A. (2016a). 'Magični kvadrat' romana: Vilijun, prvi hrvatski QR roman. *Hrvatska revija: časopis Matice hrvatske*, 16 (4), 56–59.
- KOS-LAJTMAN, A. (2016b). *Poetika oblika*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- KOS-LAJTMAN, A. (2017). Periodni sustav elemenata kao matrica romanesknog svijeta. *Kolo: časopis Matice hrvatske*, 17 (3), 211–214.
- LEMIĆ, V. (2016). Mogućnosti suradnje arhiva i zajednice – co:op projekt. *Glasnik arhiva i Arhivističkog udruženja Bosne i Hercegovine*, 46, 107–109.
- LUKIĆ, M. (2017). Memento vitae: memento mori. U Horvat, J. *Atanor* (str. 347). Zagreb: Naklada Ljevak.
- Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. (2017). *Nacionalna strategija poticanja čitanja za razdoblje od 2017. do 2022. godine*. Zagreb: Ministarstvo kulture, <https://www.min-kulture.hr/userdocsimages/NAJNOVIJE%20NOVOSTI/a/NSPC%CC%8C.pdf> (14-05-2018).
- Naklada Ljevak, <https://www.ljevak.hr> (14-05-2018).
- Naklada Ljevak. (2016). *Jasna Horvat, Vilijun: prvi roman koji se čita uz pomoć QR kodova*, <http://www.ljevak.hr/knjige/knjiga-20935> (14-05-2018).
- Rocco, F. (1998). *Poslovni marketing: business to business*. Zagreb: Školska knjiga.
- TOPIĆ, N. (2017). *Knjižara Morpurgo u Splitu (1860.-1947.) i razvoj kulture čitanja*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Topoteka *Vilijun*, <http://vilijun.topothek.at> (14-05-2018).
- Topoteka *Knjižara Morpurgo*, <https://morpurgo.topoteka.net> (14-05-2018).
- Topotheque, <http://www.topotheque.eu/> (14-05-2018).
- VEKIĆ, N. (2016). Roman „Vilijun“ Jasne Horvat na sajmu knjiga u Pekingu. *Glas Slavonije*, <http://www.glas-slavonije.hr/310978/5/Roman-Vilijun-Jasne-Horvat-na-sajmu-knjiga-u-Pekingu> (18-05-2018).
- QR Code Generator, <http://goqr.me/#t=url> (14-05-2018).

DODATNI IZVORI

- BULJUBAŠIĆ, I. (2016). Interaktivni roman premrežen QR kodovima. *Quorum: časopis za književnost*, 23 (1-2-3), 391–395.
- HORVAT, J. (2009a). *Az*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- HORVAT, J. (2009b). *Bizarij*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- HORVAT, J. (2016). *Az*. Zagreb: Naklada Ljevak, <http://www.andizet.hr/wp-content/uploads/2018/04/JH-2016-AZ-in-english.pdf> (18-05-2018).
- LEMIĆ, V., MIJOČ, J. i FILIPOVIĆ, N. (2017). Potentials of Digital Archives: Topotheque of Smart Novel Vilijun – Case Study. U Atanassova, I. et al. (ur.) *The Future of Information Sciences: Infuture2017 Integrating ICT in Society* (str. 235–245). Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za informacijske znanosti.
- ORAIĆ TOLIĆ, D. (2013). Konceptualna magija pripovijedanja. *Republika: mjesečnik za književnost, umjetnost i društvo*, 69 (6), 93–95.
- ORAIĆ TOLIĆ, D. (2016). *Ars Horvatiانا*. U Horvat, J. *Vilijun* (str. 209–223). Zagreb: Naklada Ljevak.
- TOMAŠEVIĆ, N. (2015). *Kreativna industrija i nakladništvo*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- TOMAŠEVIĆ, N. i HORVAT, J. (2012). *Nevidljivo nakladništvo*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- TOMAŠEVIĆ, N. i KOVAČ, M. (2009). *Knjiga, tranzicija, iluzija*. Zagreb: Naklada Ljevak.

TRANSITION OF PUBLISHING ARCHIVES AND NEW TRENDS IN ARCHIVING OF PUBLISHING CONTENT

KEYWORDS:

archive transition, publishing archives, publishing production archives, devastation of publishing archives, topotheque, hybrid technology

ABSTRACT

This paper analyses the privatization process of the publishing and printing sector that began in the 1990s, as well as the consequences of its intensification due to technological changes in the new millennium. The results of publishing and printing business disputes (high inventories, ineffective publishing plans, proprietary transformation of publishing companies, integration, and then liquidation of companies) also influenced the strategies of managing publishing archives, but also managing bookstores as a certain form of public archiving of publishing content. Contrary to the established business practice present until the 1990s, publishing archives ceased to be the subject of care and protection, and a large number of them were completely devastated, which is shown on the example of the Mladost publishing house and Morpurgo bookstore in Split.

This paper investigates the paradox of publishing archiving which, on the one hand, has resulted in the loss of the practice of preserving and creating publishing archives and, on the other hand, in innovative publishing products that make up cultural archives created with hybrid technologies. Hybrid publishing technologies are those that create publishing products simultaneously by using a number of known technologies (e.g. combining digital and printed technologies in one publication). In the case of publishing archives, a publishing company that at one time owned a publishing archive (Mladost) and a bookstore (Morpurgo) is presented, and in the case of publishing production archives, the digital archive Topoteka, which was organized with the aim of digital archiving of the novel Vilijun by Jasna Horvat and the digital archiving of the work of Morpurgo bookstore in Split, is presented.